

7. oktober 2020

## Står Stortinget utenfor loven?

### **Medaljens bakside**

Nobels fredspris – hundre års ubrukte muligheter  
Fredrik S. Heffermehl  
Svein Sandnes Bokforlag  
426 sider

Fredrik Heffermehl er kjent som en kraftfull pådriver i to forbundne saker: anti-militært fredsarbeid, og tildeling av Nobels fredspris for innsats i slikt fredsarbeid. Med Medaljens bakside har han levert et solid arbeid om forvirring rundt formålet med Nobels fredspris, og om hvordan manglende respekt for Nobels testamente speiles i utdelingene. Ettersom temaet kan oppfattes som snevert, la det være sagt uten nøling: Boken gir langt mer enn tittelbladet røper, og formen forener en engasjerende fortellerevne med juristens grundighet og logikk.

Boken består av tre deler:

Første del, *På leting etter den tapte visjon*, drøfter Alfred Nobels hensikt med fredsprisen med påvisning av at hensikten regelmessig krenkes (100 sider). Denne problemstillingen har Heffermehl behandlet i to tidligere bøker (2008, 2010), og begrunnet sitt syn: Nobel ønsket å belønne bidragsyttere til fredsarbeid i samtidens strenge forstand, dvs. innsats for militær avrustning som forutsetning for en verdensordning basert på internasjonal rett og konfliktløsning ved voldgift. Dette synet blir her ytterligere underbygget ved gjennomgang av bl.a. en omfattende korrespondanse mellom Nobel og fredsaktivisten Bertha von Suttner, hans inspirerende venninne. Gjennomgangen etterlater lite rom for tvil om Nobels intensjon, etter alminnelig språklig og logisk forståelse. Ut fra denne forståelsen har Stortinget og Nobelkomiteen fjernet seg ganske fritt fra testamentets formål, og mer så med årene. Men hvor strengt er testamentets formål bindende over lang tid? De internasjonale utfordringene og arenaene forandrer seg. Kan kanskje Nobelkomiteen påberope seg litt slingringsmonn i forståelsen av begrepet fredsarbeid? Her slår juristen Heffermehl hardt inn, støttet av andre faglige tungvektere: Arvelovene tillater ikke slikt frihåndsarbeid. Nobelkomiteen er juridisk bundet av testamentet, slik dette på grunnlag av dokumentasjon skal forstås. Hvordan kan det da ha seg at Stortinget og Nobelkomiteen ikke aksepterer lovens grenser? Her venter det leseren en flytende redegjørelse, saklig som historiebidrag men heller nedslående som eksempel på vår norske prinsippløshet.

Bokens andre del, *Har Nobels pris potensial til å endre verden?* (50 sider) er et polemisk forsvar for fredsarbeid og fredsbevegelsene i anti-militaristisk forstand.

Mesteparten av fremstillingen dreier seg om absurditeter og krenkelser i den eksisterende, maktbaserte verdens(u)orden. Stofftilgangen er rikelig, fra globale trusler i kjernevåpenstrategiene og rustningskappløp til grove overgrep mot folk og valgt politisk styre i en rekke land, i Sør- og Mellom-Amerika ikke minst. Det er ikke vanskelig å slutte seg til Heffermehls krav om bedre løsninger. Fremstillingen blir stedvis noe galopperende, forfatterens fortvilelse tar styringen over juristens ellers stødige grep på relevans og viktighet i hovedtemaet. CIAs overgrep mot tallrike regimer fra Iran til Chile og Nicaragua på vegne av amerikanske næringsinteresser er naturligvis deprimerende, men kanskje litt i periferien av Nobels ambisjoner for et rettsbasert alternativ til militær makt.

Mot slutten av andre del strammes problemstillingen opp. Først gis en tiltaksliste for å bringe fredsprisen inn i testamentets lovbestemte formål. Forslagene virker nøkterne og vel begrunnet. De burde være gjennomførbare med medienes oppmerksomhet og godtfolks støtte.

Den neste hovedproblemstillingen er mer komplisert. Hvordan kan Nobels fredspris – riktig forvaltet – bidra til en avmilitarisering av verdensordningen til fordel for rettsorden som grunnlag for konfliktløsning? Om Heffermehl er en lidenskapelig fredsforkjemper er han også en nøktern realist når det gjelder utfordringen hans krav om avmilitarisering står overfor. Det vil kreves dyptgående og verdensomspennende endringer:

«Vi ønsker en global dugnad på tvers av landegrenser og alle skiller, religiøse, etniske, styreformer og økonomiske systemer, for å avvikle vår nåværende makt-, konkurranse-, volds- og krigskultur. Ressurser og kreativitet må aktivt, gjennom nye strukturer, styres over til en fredskultur. ... Tiden er inne for rask, effektiv handling. Vi har ikke mer tid å miste.»

Heffermehl diskuterer ikke hvor realistisk et slikt verdensomspennende prosjekt vil være, men han er klar på at årlige nobelpriser til prosjektets støtte vil være viktig. Han synes å følge den romerske iakttagelsen at dråpen ikke uthuler stenen ved sin kraft, men ved å falle mange ganger.

Bokens tredje del har tittel *Nobels pris for fredsforkjempere 1901-2020. Hvem vant, og hvem burde ha vunnet?* (230 sider). Det er en gjennomgang av alle prisutdelingene fra 1901 til 2019 med vurdering av samsvar med prisens formål, og forfatterens forslag til utdelinger som alternativer til de utdelingene som ikke har ligget innenfor formålet. Vurderingen av utdelingenes samsvar med prisens formål er i noen tilfeller ganske streng, men det er i alle fall overbevisende begrunnet at langt de fleste utdelingene ikke har ligget innenfor testamentfullbyrdernes mandat. Det mest nyskapende bidraget ligger i omtalen av de over ett hundre personer som etter Heffermehls vurdering burde mottatt prisen i perioden 1901-2019. Her har han nedlagt et omfattende arbeid hvor biografiske opplysninger og ikke minst kontekst belyser initiativer og bevegelser gjennom hundre år for en av-militarisert, rettsbasert

verdensordning. For nykommere vil denne delen av boken være en naturlige inngang og inspirasjon til forståelse av fredsarbeidet.

*Medaljens bakside* er et slagkraftig innlegg til tidsaktuelle problemstillinger. Den oversiktlige kontakten til et bredt kildemateriale og solide juridiske vurderinger vil gi boken verdi også i lengre perspektiv.

Nils Holme

<http://www.tjodareik.no/>

